

to, *Venezia e i Turchi*, Firenze 1975; 1911-1912 *Osmanlı-İtalya Harbi*, Ankara 1981; Orhan Koçoğlu, *Mustafa Kemal'in Yanında İki Libya Lîder: Ahmet Şerif - Süleyman Baruni*, Ankara 1981; Hamdi Ertuna, 1911-1912 *Osmanlı-İtalya Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, Ankara 1984; *Venezia e i Turchi* (ed. Banco Cattolica del Veneto), Milano 1985; Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1985, tür.yer.; Fahir Armaoğlu, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1980*, Ankara 1987, s. 116-118, 171-175, 251-256; Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I*, İstanbul 1990; a.mlf., "II. Mahmud'un Reformlarında İtalyan Etki ve Katkısı", *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri*, İstanbul 1990, s. 113-124; a.mlf., "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı", *TTK Belleten*, sy. 113 (1965), s. 77-119; a.mlf., "Fâtih Mehmet - Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik", *TAD*, III/4-5 (1967), s. 63-138; a.mlf., "Sakız'ın Türk Hakimiyeti Altına Alınması", *a.e.*, IV/6-7 (1968), s. 173-199.

ŞERAFETTİN TURAN

IV. ÜLKEDE İSLÂMİYET

İtalyanlar'ın İslâm dini ve müslümanlarla tanışmaları VII. yüzyıla kadar uzanmakta ve ilk karşılaşmanın, 652'de müslüman Araplar'ın Sicilya'ya akın düzenleyerek adayı ve Güney İtalya'yı ele geçirmesiyle başladığı bilinmektedir. Sicilya'daki Arap hâkimiyeti 1061 yılındaki Norman istilâsına kadar sürmüştür ve İtalyanlar bu dönemde İslâm ve müslümanlarla yüz yüze kalmıştır (bk. SICİLYA). Puglia, Toskana, Liguria ve Sardinya gibi İtalya'nın kuzey ve güneyindeki bazı bölgelerinde müslüman hâkimiyetinin izlerine rastlanır.

Mensuplarının sayısı açısından bakıldığında İslâm, Roma Katolikliği'nden sonra İtalya'daki ikinci büyük din özelliği taşımaktadır. Çoğunluğunu Fas, Senegal, İran, Pakistan, Mısır, Arnavutluk, Makedonya ve Kosova kökenli göçmenlerin oluşturduğu İtalya'daki müslüman nüfusun sayısı 1996 yılında 300.000'e ulaşmıştır. Yerli halktan mühtediler ve sayıları kesin olarak bilinmeyen, ancak yasal olmayan yollarla ülkeye girdikleri tahmin edilen müslümanlarla birlikte bu sayının 500.000'i (2000) geçtiği hesaplanmaktadır.

Diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi İtalya'da da ülkeye göçmen işçi sıfatıyla gelen veya sığınmacı olarak kalanların oluşturduğu müslümanlar dinî ihtiyaçlarını karşılamak, yeni nesillere kültürel değerlerini aktarmak amacıyla müesseseler kurmanın yollarını aramışlar, dernek ve camiler etrafında kimliklerini korumaya ve dinî hayatlarını sürdürmeye çalışmışlardır. İtalya'da sayıları 100-120 arasında olduğu tahmin edilen irili ufaklı ibadet-

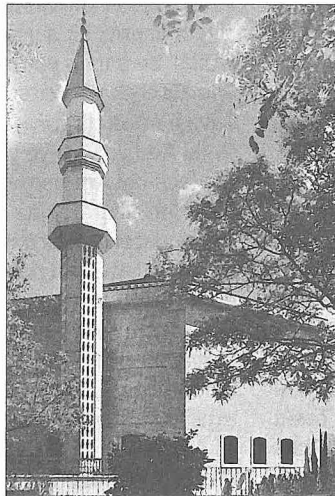
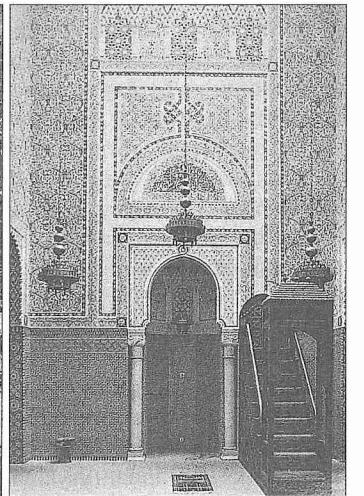
hane ve mescidler bulunmaktadır. Bunların dışında üç cami hizmete açılmıştır. Catânia'da 1980 yılında ibadete açılan Ömer Camii'ni Milano İslâm Merkezi tarafından yaptırılan Milano Rahman Camii (1988) takip etmiştir. 1974'te proje hazırlıkları başlatılmasına rağmen yapımına ancak 1984'te başlanan ve inşaatı sürerken de kısmen kullanılan Roma'daki Monte Antenne Büyük Camii'nin 21 Haziran 1995 tarihinde resmî açılışı yapılmıştır. Bu caminin inşa edildiği 30.000 m²-lik arazi Roma Belediyesi tarafından tahsis edilmiştir.

İtalya'daki müslümanlar arasında bazı tasavvufi grupların varlığına rastlanmaktadır. Senegal kökenli müslümanlar içinde yaygın olan Mürîdiyye tarikatının özellikle İtalyanlar'dan bazılarının müslüman olmasına vesile olduğu bilinmektedir. Ticâniyye, Burhâniyye ve Derkâviyye de mühtediler arasında taraftar bulan tasavvufi akımlardır. Bunun dışında Cemâat-i İslâmî, Cemâat-i Teblîğ ve İhvân-ı Müslimîn gibi dinî grupların İtalya'da da uzantılarına rastlanmaktadır. İtalya'da daha geniş müslüman kitlenin dinî ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmalar yapan teşkilâtlar da kurulmuştur.

Bu teşkilâtların en eskisi, Roma Camii'nin yapım projesini destekleyen ve 1966 yılında kurulan İtalya İslâm Kültür Merkezi'dir (Centro Islamico culturale d'Italia). Merkezin yönetimi, çeşitli İslâm ülkelerinin Roma büyükelçilerinden oluşan bir konsey tarafından yürütülmektedir. Bu sebeple de resmî bir görünüm arz etmektedir. 1977'de kurulan Milano İslâm Merkezi ise (Centro Islamico) ülkenin en iyi organize olmuş müslüman teşkilâtlarından biridir. İtalya'daki İslâmî teşkilâtları bir çatı altında toplayarak bir federasyon

oluşturmak amacıyla 1990 yılında kurulan İtalya Cemaat ve İslâmî Teşkilâtlar Birliği (Unione delle comunità e delle organizzazioni Islamiche in Italia) aktif çalışmalar yürütmektedir. Bu kuruluş İslâm hakkında medya organlarını bilgilendirmekte ve müslümanların problem ve taleplerinin kamuoyunda tartışılmasına katkıda bulunmaktadır. Kuruluş tarafından iki ayda bir yayımlanan *Il musulmano* adlı derginin çıkarılmasına ekonomik sebeplerle ara verilmiştir. İtalya Cemaat ve İslâmî Teşkilâtlar Birliği, ülkedeki müslümanların varlığının yasalarla belirlenmesi ve İslâmîyet'in hukuken tanınması için hükümetle ilk sözleşme projesi girişiminde bulunmuştur. Ülkedeki müslüman öğrenciler de kendi aralarında örgütlenerek İtalya Müslüman Öğrenciler Birliği'ni (Unione degli Studenti Musulmani in Italia) faaliyete geçirmişlerdir.

İtalya Müsevî Cemaatler Birliği'nin teşebbüsleri sonucu İtalya Devleti'nin 1989'da yasalaştırdığı resmen tanınma ve dinî hakların temin edilmesini öngören hukukî düzenlemenin bir benzerinin kendileriyle de yapılması için çalışan müslümanların istekleri şu noktalarda toplanmaktadır: Cami ve mescid inşası için arazi tahsis, mezarlıklarda müslümanların defni için yer ayrılması, hastahane ve okul kantinleri gibi kamuya ait yerlerde İslâmî usullere uygun hazırlanmış helâl yiyeceklerin bulundurulması, cuma ve bayram namazlarına ve dinî bayramlara saygı gösterilmesi, devlet okullarında isteğe bağlı olarak müslüman çocuklarına İslâmî din eğitimi verilmesi imkânının hazırlanması, hastahane, hapishane ve askerî kamplardaki müslümanların dinî ihtiyaçlarının karşılanması. İslâmîyet'in resmen tanınması için müslümanların İtalyan ma-

Cenova
Camii
ve içinden
bir görünüş

kamlarına 1991 yılında yaptığı başvurudan sonra dönemin başbakanının emriyle İçişleri Bakanlığı tarafından müslümanları temsil eden kuruluşlarla bir dizi görüşme yapılmıştır. Bugüne kadar bir netice alınamayan görüşmeler devam etmektedir.

İtalya'da mevcut yasalar müslümanların kendi özel okullarını açmalarına müsaade etmekle beraber henüz devlet okullarına eşdeğerde özel bir okul açılmamıştır. Müslümanlar dernek ve camilerde düzenlenen kurslarla çocuklarına din eğitimi vermektedirler.

BİBLİYOGRAFYA :

S. Aliiev, "Muslim Organizations and Islam-State Relations: The Italian Case", *Muslims in the Margin: Political Responses to the Presence of Islam in Western Europe* (ed. W. A. R. Shadid - P. S. van Koningsveld), Kampen 1996, s. 182-201; a.mlf., "The Muslim Community in Italy", *Muslim Communities in the New Europe* (ed. G. Nonneman v.d.gr.), Reading 1996, s. 315-329; a.mlf., "Muslim Minorities in Italy and their Image in Italian Media", *Islam in Europe, The Politics of Religion and Community* (ed. S. Vertovec - C. Peach), Basingstoke 1997, s. 211-223; a.mlf. - F. Castro, "The Islamic Presence in Italy: Social Rootedness and Legal Questions", *Islam and European Legal Systems* (ed. S. Ferrari - A. Bradney), Aldershot 2000, s. 155-180; F. Dassetto, "The New European Islam", a.e., s. 31-44.

TALİP KÜÇÜKCAN

V. İTALYA'DA İSLÂM ARAŞTIRMALARI

Tarihçesi, Salerno'daki tıp okulunda İslâm tıbbının öğretimi ve önemli eserlerin Latince'ye çevrilmesine kadar (XIII. yüzyıl) giden İtalya'daki İslâm ve şarkiyat çalışmalarını yapıldıkları şehirlere göre başlıca dört grupta toplamak mümkündür. Roma. Roma Üniversitesi'nde çağdaş şarkiyat çalışmalarını, bugünkü adıyla Dipartimento di Studi Orientali bölümünün kurucusu olan Celestino Schiaparelli (ö. 1919) başlattı. Bu çalışmalar, onun *Vocabulista in Arabico* (Floransa 1871) adlı eserinin eksenini oluşturduğu Arap dili ve edebiyatı dersleri şeklindeydi. Arkasından buna Fars dili ve edebiyatı eklendi; daha sonra da Ettore Rossi'nin gayretleriyle Türkçe dersleri programa alındı. Üniversite tarafından 1907'de neşrine başlanan *Rivista degli Studi Orientali*, alanında önemli bir yere sahiptir. Şarkiyat çalışmalarının yürütüldüğü bir başka merkez de Istituto per l'Oriente'dir. 1921'de İslâm dünyasının kültürel, siyasal ve ekonomik hayatını tanıtmak, İslâmiyet ve Yakındoğu incelemeleri yapmak amacıyla kurulan bu enstitü *Oriente Moderno* adlı dergiyi yayımla-

maktadır. Her yıl gelişen kütüphanesi, Ettore Rossi, Carlo Alfonso Nallino ve kızı Maria Nallino'nun kitaplarının buraya devredilmesi sonucu çok zenginleşti. Enstitü aynı zamanda Türk tarihi, Türk dili, edebiyatı ve kültürü üzerine de yayın yapmaktadır. Kuruluşunun 50. yılında iki ciltlik *Gli studi sul Vicino Oriente dal 1921 al 1970* adlı eseri yayımladı (bk. bibl.). Kitapta, Yakındoğu üzerine en eski uygarlıklardan başlayarak güncel konulara kadar yapılan çalışmalar bibliyografik düzen ve tarih sırası içinde verilmektedir. Avrupa'nın en eski ilim müesseselerinden biri olan Roma'daki Accademia Nazionale dei Lincei, kurulduğu 1603 yılından bu yana çeşitli ilim dallarında inceleme ve yayınlar yapmaktadır. Çalışmalarında şarkiyatla ilgili neşriyat ve konferanslara da yer veren akademi Enrico Cerulli, Giorgio Levi Della Vida, Alessandro Bausani ve Francesco Gabrieli gibi şarkiyatçılar da görev almıştır. Michele Amari'nin kütüphanesinin bir bölümü ile Leone Caetani'nin kitap ve notlarının buraya vakfedilmesi akademinin kütüphanesini zenginleştirmiştir. Caetani'nin kitap ve notları *Fondazione Leone Caetani* adı altında tasnif edilmiş ve Giuseppe Gabrieli kütüphanedeki yazmaların katalogunu hazırlamıştır. Eksik kalan kısımlar da daha sonra bazı ilim adamlarınca tamamlanmıştır. 1990 yılında burada 26.000 matbu ve 691 yazma eser bulunuyordu. Roma'da bunlardan başka genelde Asya tarihi ve bu çerçevede İslâm dünyasıyla ilgilenen Istituto Medio ed Estremo Oriente (ISMEO) ile Unione Islamica in Occidente'nin bünyesinde yer alan Academia della Cultura Islamica adlı bir merkez faaliyet göstermektedir. Bunların ilki, genellikle Türk ve İslâm dünyasını ilgilendiren ilmi kitapları neşrederken diğeri, 1982'den beri yılda dört sayı olmak üzere *Islam. Storia e Civiltà* adlı bir dergiyi yayımlamaktadır. Bu derginin yayımı 42. sayıda durdurulmuştur.

Leone Caetani'nin genç akademisyenlerle yürüttüğü çalışmalar sırasında kalem almaya başladığı, ancak tamamlamadığı *Annali dell'Islam* (I-X, Roma-Milano 1905-1926), İslâmiyat alanındaki çağdaş tarihî araştırmaların temelini teşkil eder. Giorgio Levi Della Vida ise İslâm araştırmalarının bağımsız bir araştırma alanı olarak kurumlaşmasına katkıda bulunmuştur. İslâmî araştırmaların şarkiyat araştırmaları içinde temayüz etmesine çaba harcayan Giorgio Levi Della Vida, filo-

log ve lengüistlerin yaklaşımlarını benimseyen şarkiyatçılardan farklı yöntemlerle yürüttüğü çalışmalarla İtalyan ve Batılı araştırmacıları etkilemiştir.

Napoli. Napoli'de bugün Istituto Universitario Orientale adıyla faaliyette bulunan müessese, 1727 yılında Matteo Ripa isimli bir din adamı tarafından Collegio dei Cinesi adı altında kurulmuştur. Masrafları misyoner teşkilâtınca karşılanan okul, İtalyan birliğinin kurulmasından sonra Collegio Asiatico ismiyle eğitim bakanlığının denetimine verilmiş, bugünkü adını ise 1937'de almıştır. 1894-1897 arasında *l'Oriente*'yi çıkaran kurum, 1940'tan beri yılda iki sayı olmak üzere *Annali dell'Istituto Orientale di Napoli*'yi (AION) ve 1966'dan bu yana da *Studi Magrebini*'yi yayımlamaktadır. Bu enstitünün belirli aralıklarla düzenlediği ilmi toplantılar ve kuruluşunun 250. yılı münasebetiyle yayımladığı eserler, faaliyetlerinin kurumlaşmasına önemli katkı sağlamıştır. Özellikle Luigi Bonelli tarafından bağımsız hale getirilen klasik Türkîyat ve modern Ortadoğu çalışmaları ile aynı enstitüde onun halefi olan Türkîyat Araştırmaları Bölümü direktörü Alessio Bombaci'nin Türk sanatı, edebiyat ve tarihi üzerine çalışmaları Napoli Üniversitesi'nde şarkiyat araştırmalarını güçlendirmiştir. Aldo Gallotta (ö. 1996) bu geleceği başarıyla sürdürmüştür.

Palermo. Sicilya'da İslâm hâkimiyeti sona erdikten sonra da Arap âlemiyle olan ilişkiler gerek siyaset gerek kültür alanında devam etti ve İslâm üzerine sürekli çalışmalar yapıldı. 1483, 1551 ve 1641 yıllarında adanın çeşitli yerlerinde araştırma ve inceleme merkezlerinin bulunduğu bilinmekle beraber bunlardan günümüze ciddi eserler kalmamıştır. 1805'te kurulan Reale Accademia degli Studi bünyesinde Arapça öğretimine de yer verilmiştir. Bu akademiye isim yapan araştırmacıların önde gelenleri Salvatore Cusa, Bartolomeo Lagumina, Carlo Alfonso Nallino ve Ignazio di Matteo'dur. Kendisi ders vermemekle beraber Michele Amari burada Arapça'yı mecburi hale getirmiş ve ayrıca Società Siciliana per la Storia Patria adlı bir tarih araştırmaları merkezi kurulmasını sağlamıştır. Umberto Rizzitano'nun gayretleriyle Arap dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü çalışmaları büyük bir hızla gelişmiştir. Daha sonra Palermo'da 1975 yılında Gian Giacomo Adria Lisesi'ne Arapça dersleri konulurken 1990'da Michele Amari'nin anısına Istituto di Studi Arabo-Islamici Michele